

مبدأ تحول در استراتژی نظامی ایران

مطبوعات ناام الاامه

دکتر سعید باقری استوار
دکتر حسین ارشدی

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس
مرکز مطالعات و تحقیقات سیاسی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عملیات ثامن الائمه

نویسنده:

مرکز مطالعات و تحقیقات سپاه

ناشر چاپی:

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۷	عملیات ثامن الائمه (ع) شکست محاصره آبادان آزادی شرق کارون
۷	مشخصات کتاب
۷	اشاره
۱۴	مقدمه
۱۷	شناسنامه عملیات
۱۸	مروری بر اوضاع جنگ تا عملیات ثامن الائمه
۱۸	اشاره
۱۸	استراتژی نظامی عراق
۲۰	واکنش نظامی ایران
۲۲	امیدواری های جدید در اردوگاه دشمن
۲۳	زمینه های تحول در جنگ
۲۶	عملیات ثامن الائمه (شکستن محاصره آبادان)
۲۶	اوضاع سیاسی و نظامی در آستانه ی عملیات
۳۰	چگونگی انتخاب منطقه عملیات
۳۲	موقعیت منطقه
۳۳	وضعیت دشمن
۳۴	طرح عملیات
۳۴	اهداف و مأموریت
۳۵	سازمان رزم
۳۵	طرح مانور
۴۰	شرح عملیات
۴۰	اشاره
۴۰	محور جبهه دارخوین

۴۱	محور جبهه ماهشهر
۴۲	محور جبهه ذوالفقاری
۴۲	محور جبهه فیاضیه
۴۳	نتایج عملیات
۴۴	بازتاب عملیات
۴۸	تبیین استراتژی آزاد سازی
۵۳	پیام امام خمینی به مناسبت شکست محاصره آبادان
۵۴	درباره مرکز

عملیات ثامن الائمه (ع) شکست محاصره آبادان آزادی شرق کارون

مشخصات کتاب

عنوان و نام پدیدآور: عملیات ثامن الائمه(ع) شکست محاصره آبادان آزادی شرق کارون (طراحی، اجرا، نتایج، بازتاب ها) / تهیه کننده مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

مشخصات نشر: تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ۱۳۸۲.

مشخصات ظاهری: ۴۷ ص+ اوراق نقشه تاشده؛ ۱۱ ۲۱/۵Xس م

شابک: ۹۶۴-۶۳۱۵-۵۲-۶۲۰۰۰۰ ریال؛ ۹۶۴-۶۳۱۵-۵۲-۶۲۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فهرست نویسی قبلی

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: The battle of samene -al-arme: Raising the siege...

یادداشت: کتابنامه: ص. ۴۶ - ۴۵

موضوع: جنگ ایران و عراق، ۱۳۶۷ - ۱۳۵۹ -- عملیات ثامن الائمه

شناسه افزوده: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی. مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ

رده بندی کنگره: DSR۱۶۰۷/ث ۲ع ۸ ۱۳۸۲

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۴۳

شماره کتابشناسی ملی: م ۸۲-۱۵۸۷۷

ص: ۱

اشاره

پس از اینکه رژیم در استراتژی خود که با هدف کسب پیروزی سریع بر پایه «جنگ محدود و برق آسا» طرح ریزی شده بود با شکست مواجه شد و نتوانست به اهداف اصلی خود از جمله براندازی نظام جمهوری اسلامی ایران و تجزیه خوزستان دست یابد، هدف محدودتری را انتخاب کرد تا با نیل به آن بتواند شرایط خود را به جمهوری اسلامی تحمیل کند. خرمشهر و آبادان که در هجوم سراسری ارتش عراق یکی از محورهای اصلی پیشروی بود، از هفته دوم، اصلی ترین هدف نظام عراق شد و محور تمرکز قوا و فشار دشمن گردید اما مقاومت و از جان گذشتگی مدافعان خرمشهر اجازه نداد دشمن به راحتی به این هدف دست یابد و در مجموع ۳۴ روز طول کشید تا دشمن خرمشهر را به اشغال خود درآورد. همین دفاع متعهدانه و انقلابی مردم از خرمشهر و در ادامه آن از آبادان، سبب شد که ارتش عراق از حملات مکرر برای اشغال آبادان نتیجه ای کسب نکند و تنها به محاصره آبادان اکتفا کند.

پس از توقف ارتش عراق تلاش هایی برای آزادی خرمشهر و شکستن محاصره آبادان صورت گرفت؛ از جمله عملیات نصر (۱۶ / ۱۰ / ۱۳۵۹) و عملیات توکل (۲۰ / ۱۰ / ۱۳۵۹) با فرماندهی بنی صدر و به کارگیری نیروی زمینی ارتش اجرا شد، لیکن چون مبتنی بر بینش نظامی کلاسیک و سنتی بود و ارتش عراق از این جنبه برتری داشت، نتیجه ای حاصل نشد پس از عزل بنی صدر از فرماندهی کل قوا که زمینه رشد تفکر انقلابی اتخاذ تدابیر جدید و بروز تحول و ابتکار عمل در طرح ریزی و اقدامات

نظامی هموار شد و امکان هماهنگی سپاه و ارتش و نزدیکی این دو سازمان میسر گردید، تحولی عظیم در مرحله جدید جنگ به وجود آمد، به طوری که در سال دوم جنگ طی ۹ ماه، چهار عملیات بزرگ با موفقیت به اجرا در آمد و در جریان آن ۸۶۰۰ کیلومتر مربع از مناطق اشغالی آزاد شد و در پی آن دشمن ناچار به تخلیه ۲۵۰۰ کیلومتر مربع دیگر از مناطق اشغالی گردید.

اولین عملیات از سلسله عملیات بزرگ آزادسازی مناطق اشغالی، عملیات ثامن الائمه (ع) بود که با اجرای آن فرمان امام خمینی مبنی بر ضرورت شکستن حصر آبادان تحقق یافت و منطقه اشغالی شرق کارون به طور کامل پاکسازی شد.

در این دفتر که به مناسبت سالگرد شکستن محاصره آبادان منتشر می شود، پس از مروری کوتاه بر سیر وقایع نظامی و سیاسی جنگ از آغاز تا مهر ۱۳۶۰، طراحی، سازمان دهی و اجرای عملیات ثامن الائمه (ع)، همچنین نتایج و بازتاب های آن به نگارش درآمده و تأثیر این عملیات در تبیین استراتژی آزاد سازی مناطق اشغالی بیان شده است.

گفتنی است که این دفتر با کوشش مهدی خداوردی خان و با استفاده از کتب منتشر شده ی مرکز مطالعات به ویژه از کتاب جنگ بازیابی ثبات نوشته محمد درودیان تهیه و با تلاش مهدی انصاری ویرایش و آماده سازی شده و سید عباس امجد آن را صفحه آرایی کرده است.

مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ

۱۳۸۲

ص: ۹

شناسنامه عملیات

نام عملیات: ثامن الائمه (ع)

رمز: نصر من الله وفتح قريب

منطقه: شمال آبادان، شرق کارون

زمان: ۵ و ۶ / ۷ / ۱۳۶۰

هدف: انهدام نیروهای دشمن در شرق کارون و تصرف و تأمین این منطقه

سازمان عمل کننده: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و ارتش جمهوری اسلامی

نتایج:

خارج شدن شهر آبادان از محاصره قوای دشمن

آزاد شدن دو جاده مهم اهواز - آبادان و ماهشهر - آبادان

آزادسازی کامل شرق کارون به وسعت حدود ۱۳۰ کیلومتر مربع

تلفات عراق: حدود ۱۵۰۰ کشته و ۱۸۰۰ اسیر

انهدام تجهیزات دشمن: حدود ۹۰ دستگاه تانک و نفربر، ۱۰۰ خودرو، ۳ هواپیما، ۱ هلی کوپتر، چند انبار مهمات، ۲ پل

پی.ام.پی و ...

غنایم: حدود ۷۴ دستگاه تانک و نفربر، ۴۰ خودرو و انواع سلاح و تجهیزات

ص: ۱۱

عملیات ثامن الائمه (ع) نخستین عملیات از چهار عملیات بزرگ و موفق است که برای آزادسازی مناطق اشغالی انجام گرفت. این عملیات به منزله نقطه عطف و حلقه وسط برای تغییر استراتژی جنگ از وضعیت گذشته به وضعیت جدید محسوب می شود. از این رو برای درک بهتر اوضاعی که به طراحی و اجرای این عملیات منجر شد، مروری کوتاه بر استراتژی نظامی و دیدگاه های حاکم از شروع تهاجم عراق تا آغاز عملیات ثامن الائمه، ضروری است.

استراتژی نظامی عراق

اوضاع بین الملل، محیط منطقه بعد از سقوط شاه و پیروزی انقلاب اسلامی و درکی که عراقی ها از اوضاع سیاسی، نظامی و اجتماعی ایران داشتند، از یک طرف و از طرف دیگر اطمینان عراقی ها به توانمندی نظامی خود در برابر ایران، سبب شد استراتژی عراق با هدف پیروزی سریع بر پایه جنگ محدود و برق آسا طرح ریزی شود. عراقی ها می پنداشتند که با حمله غافل گیرانه به ایران می توانند مناطق نفت خیز و شهرهای مهم خوزستان را تصرف کرده و مقدمات تشدید بی ثباتی در داخل ایران و براندازی نظام جمهوری اسلامی را فراهم کنند. با چنین نگرشی، ارتش عراق با سپاه سوم خود شامل ۶ لشکر و ۲ تیپ در جبهه جنوبی از منطقه چیلات (جنوب استان ایلام) تا خرمشهر را مورد تعرض

قرار داد و هر چند به همه اهداف خود دست نیافت، لیکن بخش وسیعی از این منطقه را به اشغال درآورد. با این ملاحظات دو سؤال اساسی مطرح می شود: (۱) علت ناتوانی نیروهای نظامی ایران برای بازدارندگی عراق از تهاجم به ایران چه بود؟ (۲) اگر نیروهای نظامی ایران ضعف و کاستی های اساسی داشتند، چه عواملی به ناکامی قوای عراق و غلبه نیروهای ایرانی بر آنها منجر شد؟

پاسخ سؤال اول را باید در تفکر دفاعی ایران و کاستی های موجود در آن زمان جست و جو کرد که شامل موارد زیر می شود:

- در گذشته استراتژی دفاعی ایران اساساً بر حمایت های نظامی، لجستیکی و مشاوره ای امریکایی ها متکی بود و با پیروزی انقلاب اسلامی و خروج مستشاران امریکایی و تصفیه عناصر خائن، عملاً استراتژی پیشین کارآمدی خود را از دست داد.

- بی توجهی به اقدامات نظامی و آمادگی دشمن قبل از آغاز جنگ و کندی فرماندهان نظامی در انتقال واحدهای رزمی به منطقه.

- ضعف آموزش نظامی و از هم پاشیدگی مدیریت کلان ارتش.

- ناتوانی یگان های نظامی در اجرای اصول جنگ و روش های کلاسیک.

- کمبود نیرو و نبودن سازماندهی مناسب.

- اگر چه پس از هجوم ارتش عراق هواپیماهای ارتش ایران حمله گسترده ای به خاک عراق کردند ولی این حمله تأثیری در جلوگیری از پیشروی یگان های زمینی ارتش عراق و پشتیبانی از مقاومت نیروهای خودی در زمین نداشت.

به رغم وجود این مشکلات در جبهه خودی، ارتش عراق در نیل به اهداف اصلی خود ناکام ماند، مهم ترین دلایل این ناکامی چنین است:

- تجزیه و تحلیل و محاسبات نادرست حکومت عراق از اوضاع داخلی و میزان مقاومت نیروهای نظامی ایران.

- در نظر نگرفتن نیروهای سپاه پاسداران و مقاومت مردمی در محاسبات نظامی.

- اتخاذ استراتژی «جنگ محدود» که اساساً برای دست یابی به صلح

کارآمد است نه برای تسلیم قطعی حریف.

- نبودن ارتباط منطقی میان تدابیر نظامی (سازمان، امکانات و طرح های نظامی) با مقاصد سیاسی و اهداف نظامی.

- نداشتن تجربه عملیاتی و تاکتیکی نیروهای مهاجم و بروز ناهماهنگی شدید بین یگان های مهاجم.

- توقف ارتش در حال پیشروی عراق، عدم درک اهمیت سرعت مانور، فقدان فرماندهان کارآمد و مؤثر نظامی برای ایجاد هماهنگی عملیات های زمینی، هوایی و دریایی.

- عدم بهره گیری از موفقیت های اولیه به ویژه در روزهای نخست جنگ.

واکنش نظامی ایران

سیاست دفاعی ایران برای بیرون راندن نیروهای اشغالگر متأثر از دو دیدگاه بود:

دیدگاه نیروهای کلاسیک: استراتژی دفاعی این گروه متأثر از جریان فکری امرای ارتش و بنی صدر و همچنین آموزش های ارتش شاهنشاهی بود. صاحبان این دیدگاه با الگوبرداری از طرحی پدافندی که از رژیم سابق به جا مانده بود طرح عملیاتی زود بازده ای را برای بازدارندگی و دفع تجاوز در دستور کار خود قرار دادند و با ارائه طرح تاکتیکی «زمین در برابر زمان» امیدوار بودند که تا با کاربردی کردن آن، نیروهای متجاوز را بیرون برانند. اما نظر به اینکه آنها جنگ را از زاویه ای ظاهری تحلیل کرده و درک عمیقی از ماهیت جنگ و تهدید آن نداشتند و اساساً چون این طرح از مبانی و انسجام لازم برای پاسخ گویی به ابعاد تهدید برخوردار نبود، خیلی سریع با ناکامی مواجه شدند به گونه ای که با هر شکستی روحیه یأس و ناامیدی در بین آنها افزایش می یافت و به جای تجدید نظر در دیدگاه و شیوه خود، به توجیه آن می پرداختند.

دیدگاه نیروهای انقلابی و سپاه پاسداران: صاحبان این دیدگاه با تأسی به تفکر و شیوه ی انقلابی امام خمینی در مهار بحران ها، سازماندهی نیرو، جذب و بسیج نیروهای انقلابی و مردمی و تعامل با نیروهای حزب اللهی

ارتش، مبنای عملیاتی دیگری را پایه ریزی و در دستور کار خود قرار دادند. اینها استراتژی «مقاومت در هر مکان و حفظ زمین برای به دست آوردن زمان» و ایجاد تأخیر در حرکت دشمن را مبنای فعالیت خود قرار دادند و موفق شدند در پرتو آن دشمن را زمین گیر و مانع از پیشروی بیشتر قوای عراقی شوند. و پس از آن تلاش کردند ضمن همکاری با نیروهای کلاسیک، تغییر و تحولی در نگرش آنها ایجاد نمایند.

اما بنی صدر به عنوان فرمانده کل قوا - که اختلافات عمیقی با نیروهای پیرو خط امام داشت - همچنان با سوءظن شدید، تلاش های وسیعی را برای حذف سپاه و نیروهای مردمی و تفکر انقلابی و جلوگیری از مداخله آنها در امور نظامی و دفاعی به کار بست، وی با اتکا به شیوه های کلاسیک - که بیش از هر چیز ابزار را رمز موفقیت در جنگ می پنداشت - حاضر به قبول طرح های عملیاتی سپاه و نیروهای انقلابی نبود و همواره بر اجرای عملیات کلاسیک اصرار می ورزید. بر اساس همین شیوه چهار عملیات در مناطق دزفول، جاده ماهشهر - آبادان، هویزه (عملیات نصر) و مجددا جاده ماهشهر - آبادان (عملیات توکل) در تاریخ های ۲۳ مهر، ۳ آبان، ۱۶ و ۲۰ دی ماه ۱۳۵۹ اجرا شد که جملگی با ناکامی مواجه گردید.

بنی صدر در مقام فرماندهی کل قوا بعد از این تلاش های ناموفق سه راه حل پیش روی خود داشت:

۱- عملیات های نظامی را به همان شیوه ادامه دهد که توان و روحیه لازم برای آن وجود نداشت.

۲- تغییر روش و بینش بدهد و حضور سپاه و بسیج را به طور قطعی در صحنه جنگ و طراحی نبرد بپذیرد که این راه حل با تفکر بنی صدر و سران حاکم بر ارتش امکان پذیر نبود.

۳- با اتکا و نزدیکی بیشتر به گروه های سیاسی (معارض) چشم امید به موفقیت های سیاسی داشته باشد و از این طریق، هم شکست در جبهه های جنگ را پوشش دهد و هم قدرت خود را در داخل تثبیت کند.

بنی صدر به دلایل گوناگون، راه سوم را انتخاب کرد و در نتیجه مقابل امام و یاران ایشان ایستاد، و تلاش فراوانی برای ایجاد بی اعتمادی به توان و تدابیر نیروهای انقلابی در عرصه دفاع و مقاومت در برابر دشمن به عمل آورد و با بی تدبیری وی، ارتش در جبهه ها از عملیات آفندی دست کشید و شیوه ی پدافندی اتخاذ کرد و به این ترتیب رکود و فرسایش بر جبهه ها حاکم شد. پیامد دیگر این وضعیت عدم شکل گیری وحدت فرماندهی در مقابله با دشمن بود.

امیدواری های جدید در اردوگاه دشمن

عراقی ها که پس از ناتوانی در تأمین تمام هدف های سیاسی - نظامی خود، در گرداب یک تناقض آشکار (ادامه جنگ و تداوم پیشروی یا عقب نشینی تا مرزهای بین المللی) قرار گرفته بودند، با غلبه بر قوای ارتش در چند عملیاتی که به اجرا درآمد، به نوعی از بن بست خارج شده، ضمن تجدید روحیه برای سازمان و نیروهای رزمی، استراتژی «جنگ ساکن» را - که گزینه ای جدید در شیوه ی جنگی فرماندهان عراقی بود - اتخاذ کردند. عناصر اصلی این استراتژی عبارت بود از: فرسایش تدریجی نیروهای نظامی ایران در دراز مدت، حمله به مراکز استراتژیک با استفاده از آتش توپخانه و بمباران هوایی، تحکیم و تثبیت جبهه ها و ایجاد مواضع دفاعی جدید، محاصره شهرهای مرزی و بمباران مداوم آنها، استفاده بیشتر از یگان های زرهی، فراخوان نیرو و تقویت سازمان رزم، گسترش دامنه فعالیت های دیپلماتیک. در این خصوص فرماندهی سپاه سوم ارتش عراق در توضیح استراتژی جدید معتقد بود که:

«هدف های ساکن مناسب ترین اهداف برای تهاجم هستند و یک هدف ایده آل برای ضربه زدن به ما، برای دشمن هدف های ساکن ما است.» (۱).

رژیم عراق علاوه بر اتخاذ استراتژی جدید، برای پشتیبانی و سازماندهی گروه های معارض انقلاب اسلامی، تلاش گسترده ای کرد تا از طریق تشدید بی ثباتی در داخل ایران، به مقاصد نظامی - سیاسی خود دست یابد.

ص: ۱۶

۱- ۱. اصغر کاظمی، خرمشهر در اسناد ارتش عراق، دفتر ادبیات و هنر و مقاومت، ۱۳۷۵، ص ۳۰.

در چنین وضعیتی که به دلیل فقدان استراتژی آفندی در مقابله با تعرضات دشمن، بن بست نظامی حاکم بود و نیز وجود بحران سیاسی داخلی در کشور چالش های اساسی فرا روی نظام جمهوری اسلامی قرار داده بود، ادامه حیات نظام لزوماً به پاسخ مناسب برای شکستن بن بست و فائق آمدن بر بحران بستگی داشت. لذا اکنون نوبت نیروهای سپاه پاسداران و نیروهای مردمی بود که با اتخاذ تدابیر انقلابی، خط بطلانی بر بینش لیبرالیستی که تا این زمان مانع از حضور و تأثیرگذاری آنها در جنگ شده بود، بکشند. در این موقعیت سپاه که نماینده خط امام در جبهه ها به شمار می آمد و با تأسی به اندیشه های دفاعی رهبر انقلاب که هر نوع سازشی را مطرود می دانست، باید شیوه تازه ای را در عرصه نبرد جاری می کرد که قادر باشد در پرتو آن از حاکمیت خط سازش جلوگیری کند و بتواند بن بست ایجاد شده را بشکند. حتی موفقیت های محدود می توانست کارآیی شیوه های هجومی رزمندگان اسلام را نشان دهد و هوای تازه ای را برای تنفس نیروهای خودی فراهم آورد؛ ضمن آن که آثار منفی شکست ها را در میدان های نبرد و در پشت جبهه ها بزداید.

سپاه با چنین هدفی، برای فائق آمدن بر مشکلات جنگ، در وهله اول شکستن محاصره آبادان را در دستور کار خود قرار داد و نخست «ستاد عملیات جنوب» (۱) را تشکیل داد تا هویت سازمان سپاه پاسداران در منطقه جنوب مشخص گردد. پس از آن با افزایش تحرک و ابداع تاکتیک های جدید در تهاجم به دشمن، اجرای عملیات های ایذایی و محدود را مورد توجه قرار داد.

تدابیر سپاه در این مرحله برای پاسخ به ضرورت های موجود، عبارت بود از:

ص: ۱۷

۱- ۲. ستاد عملیات جنوب مسئولیت منطقه دهلران تا آبادان را بر عهده داشت. البته این منطقه به تناسب معابر تهاجم نیروهای عراقی و یگان هایی که از سپاه برای مقاومت در برابر دشمن تشکیل شده بود، به چند محور تقسیم شده بود.

- تداوم جنگ با اجرای عملیات محدود.
- تکیه بر وحدت، ایمان و عشق به شهادت.
- گسترش سازمان رزم با جذب نیروهای انقلابی - مردمی.
- هماهنگی و همکاری کامل با واحدهای پشتیبانی آتش ارتش جمهوری اسلامی ایران و به کارگیری نیرو و امکانات آنها.
- اتخاذ تاکتیک های جدید با اتکا بر نیروهای پیاده و اجرای عملیات در شب.
- آشنایی با وضعیت زمین منطقه و استفاده کامل از آن.
- ایجاد شبکه هایی برای جمع آوری اطلاعات از دشمن و تکیه بر اطلاعات در طرح ریزی عملیات ها.
- اولین قدم در تحقق تدابیر فوق - که دورنمای اصلی آن زمینه سازی برای شکستن محاصره آبادان بود - اجرای موفقیت آمیز عملیات امام مهدی (عج) در ۲۶ / ۱۲ / ۱۳۵۹ در غرب سوسنگرد بود که انگیزه تعیین کننده ای را برای اجرای عملیات های بعدی در پی داشت، طوری که تا ۲۱ خرداد ۱۳۶۰ تعداد ۱۴ عملیات محدود و ایزدایی در محورهای مختلف با موفقیت اجرا شد. مهم ترین ویژگی ها و آثار این سلسله عملیات ها چنین بود.
- عاشورایی جنگیدن (به عنوان اصلی ترین عنصر مکتب دفاعی نیروهای انقلابی).
- قرار گرفتن فرامین و رهنمودهای امام خمینی در سرلوحه کار.
- خلق شیوه ی جدیدی در جنگ که اساس آن بر عملیات بود به جای تاکتیک.
- تحول در روابط انسانی مجموعه ای که دست اندر کار طراحی، فرماندهی، پشتیبانی و اجرای عملیات بودند؛ به ویژه وجود محبت بین رزمندگان و فرماندهان.
- تحول در مدیریت جنگ که اساس فکری آن مبتنی بر تغییر و تحول بود در مقابل تفکر ایستا.
- تلاش برای تحول و گسترش سازمان رزم.

- تغییر و تحول در صحنه نبرد.
- به کارگیری دانش و اطلاعات در طراحی و اجرای عملیات ها.
- به کارگیری تکنولوژی و ابتکارات و نوآوری.
- ایجاد اعتماد به نفس و نشان دادن توانایی و قابلیت های نیروهای انقلابی.
- توجه به اصل غافل گیری.
- تضعیف روحیه نیروهای عراقی.
- دگرگونی در نگرش دشمن به تحولات تاکتیکی جدید ایران.
- شکل گیری ترکیب جدید ارتش و سپاه (زمینه ای برای ایجاد وحدت فرماندهی در جنگ).

عملیات ثامن الائمه نخستین عملیات گسترده در مرحله جدید جنگ، پس از خلع بنی صدر از فرماندهی کل قوا محسوب می شد که نیروهای خودی در آن با شیوه ای نو دست به تهاجم علیه نیروهای نظامی عراق زدند.

عملیات ثامن الائمه در موقعیتی استثنایی و بحرانی طرح ریزی شد، زیرا اوضاع سیاسی کشور با توجه به تلاش جبهه متحد ضد انقلاب بسیار ملتهب بود. چنانکه در خرداد ۱۳۶۰ در پی اوج گیری درگیری های داخلی، منافقین با ورد به فاز نظامی، قیام مسلحانه علیه نظام جمهوری اسلامی را آغاز کردند. (۱) فراخوانی امام برای مقابله با این جریان، منجر به حضور گسترده و فعال مردم در صحنه انقلاب و همچنین جبهه های نبرد شد. گرچه بنی صدر همراه رجوی فرار کرد (۲) ولی این امر به منزله پایان

ص: ۲۰

۱- ۱۱. همان.

۲- ۱۰. خبرگزاری پاریس، «نشریه ی گزارش های ویژه»، ۲۲ / ۶ / ۱۳۶۰، ص ۷ و ۸.

بحران سیاسی نبود، زیرا گسترش ترور و انفجار، حوادثی چون فاجعه ی هفتم تیر و هشتم شهریور را به وجود آورد که این حوادث هر چند موجب تثبیت اوضاع داخلی به سود نیروهای انقلابی شد، ولی زیان های جبران ناپذیری را نیز بر جای نهاد و به علاوه بازتاب بسیار نامطلوبی در رسانه های جهان داشت. چنان که اکثر رسانه های جهان تا آستانه عملیات ثامن الائمه (ع) ایران را از لحاظ نظامی، ناتوان، از جنبه اقتصادی ورشکسته و از حیث سیاسی بحران زده ارزیابی می کردند. از جمله مهم ترین موضوعاتی که رسانه های خارجی به آن می پرداختند، چنین بود:

- بمب گذاری در مقر حزب جمهوری اسلامی و نخست وزیری در ایجاد تزلزل پایه های حکومتی ایران.

- برکناری بنی صدر و فرار او به همراه رجوی و تأثیر امنیتی آن.

- بزرگ نمایی تظاهرات و اغتشاشات ضد دولتی توسط گروه های ضد انقلاب (به خصوص سازمان مجاهدین خلق (منافقین)).

- تبلیغات گسترده مبنی بر نقض حقوق بشر در ایران.

- گزارش ها و تحلیل های متعدد درباره ناتوانی ارتش در مقابله با تهاجمات ارتش عراق.

- تبلیغات گسترده درباره وجود اختلاف سپاه با ارتش.

- دامن زدن به شایعه خرید سلاح از اسرائیل به وسیله ایران.

- تخطئه اندیشه فکری و انقلابی امام خمینی.

- ادعای ورشکستگی اقتصادی ایران.

مجله تایم در گزارشی نوشت:

«انفجار بمب در نخست وزیری ضربه ای شدید ولی نه مهلک به رژیم محاصره شده خمینی بود، اما این بمب متقاعد کننده ترین شاهد بر این بود که انقلاب ایران با ادامه دادن به نابودی خود ممکن است ملت را

به یک جنگ داخلی بکشاند.» (۱).

مجله نیوزویک نیز عامل بمب گذار را از افراد درون حکومت اعلام کرد و به نقل از یک افسر امنیتی در تهران مدعی شد:

«مقامات مملکتی از این امر (انفجار) بسیار آشفته هستند زیرا تروریست ها توانستند به قلب رهبران امنیتی مملکت وارد شده و اعتبار رژیم را از بین ببرند. و اکنون وسوسه انگیزترین سوال برای همه این است که آیا خمینی هدف بعدی تروریست ها خواهد بود. چرا که فقط پرستیژ ممتاز خمینی است که هنوز کشور تجزیه شده را به صورت یکپارچه نگه داشته است.» (۲).

رسانه های دیگر با مطرح کردن کسالت رهبر انقلاب اسلامی و همچنین ادعای گسترش اعتراضات ضد حکومتی در ایران، آن را زمینه اوج گیری ناامنی و سرانجام فروپاشی نظام جمهوری اسلامی تفسیر کردند. (۳) مجله پانوراما چاپ ایتالیا با استناد به گزارش سرویس های مخفی غرب نوشت:

«صد گروه ضد حکومت اسلامی در ده استان کشور از آذربایجان گرفته تا کردستان و سیستان بلوچستان پایگاه های مستحکمی در اختیار دارند. آنان از پشتوانه مالی برخوردارند به طوری که پرنسس اشرف پهلوی و عراقی ها در همه این جنبش ها ۵۰ میلیون دلار سرمایه گذاری کرده اند... طبق محاسبات متخصصان غربی در تهران، شمارش معکوس در ایران از هم اکنون آغاز شده است و احتمال دارد درگیری بین پرزیدنت بنی صدر و رهبران انتگرالیست اسلامی پس از درگذشت [امام] خمینی به بروز یک واکنش غیر قابل کنترل منجر گردد. در این باره نخست مبارزات خونین بر سر کسب قدرت و سپس برخوردهای بین احزاب و... سرگرفتن حمله شدید عراق و در پایان همه اینها تجزیه خاک ایران تحقق می پذیرد.» (۴).

برخی رسانه های غربی اقدامات نیروهای امنیتی ایران را در دستگیری ضد انقلابیون - که با استراتژی مبارزه مسلحانه علیه نظام جمهوری اسلامی قصد ترور و ایجاد رعب و وحشت در جامعه داشتند - عملی

ص: ۲۲

۱- ۱۱. همان.

۲- ۱۰. خبرگزاری پاریس، «نشریه ی گزارش های ویژه»، ۲۲ / ۶ / ۱۳۶۰، ص ۷ و ۸.

۳- ۱۱. همان.

۴- ۱۰. خبرگزاری پاریس، «نشریه ی گزارش های ویژه»، ۲۲ / ۶ / ۱۳۶۰، ص ۷ و ۸.

ناقص حقوق بشر اعلام نمودند و پیامد آن را وحدت بیشتر نیروهای معارض و سرنگونی نظام جمهوری اسلامی پیش بینی کردند. روزنامه الاهرام مصر در این باره نوشت:

«مقامات ایرانی حملات خود را جهت دستگیری مخالفان همزمان با اجرای احکام اعدام به صورت بی سابقه ادامه می دهند. رهبران مخالفان از پاریس (بنی صدر و رجوی) که اعضای آن متشکل از هزاران نفر می باشد از مرزهای ترکیه و ایران آماده حمله همه جانبه برای سرنگونی رژیم خمینی می شوند.» (۱).

مجله تایم نیز از قول مسعود رجوی نوشت:

«خمینی خیلی ضعیف است... ۹۰ درصد از رهبری خمینی از بین رفته است... مردم واقعا خوشحالند و به ما (من و بنی صدر) تبریک می گفتند. ما [اکنون] در خط حمله هستیم و خمینی در خط دفاع.» (۲).

و سرانجام نشریه فایننشال تایمز (چاپ انگلستان) نوشت:

«تمام این مسائل احتمالا- بسیاری از مقام های کشورهای غربی را بر آن داشتند تا امیدوار باشند که انقلاب اسلامی رو به اضمحلال است و بر اثر جنگ های گروهی و آشفتگی اقتصادی، ایران تجزیه خواهد شد.» (۳).

بحران داخلی که حاصل اقدامات گروه های ضد انقلاب با پشتیبانی رژیم عراق و غرب و امریکا بود، همراه تبلیغات گسترده ی رسانه های غربی و همچنین اوضاع نامناسب جبهه های جنگ و استقرار قوای دشمن در سرزمین های جمهوری اسلامی و عدم تحرک لازم برای بیرون راندن نیروهای مهاجم، در آستانه عملیات ثامن الائمه، موقعیت نظام جمهوری اسلامی را چنان متزلزل ترسیم کرده بود که اکثر دشمنان و حتی خیلی از غیر دشمنان، انتظار فروپاشی این نظام را می کشیدند.

این وضعیت ارتش عراق را نیز امیدوار کرده بود تا با ادامه استقرار نیروهای خود در شرق رودخانه کارون و محاصره آبادان در انتظار گشایشی فوق العاده برای بن بست جنگ باشند. این تلقی زمانی بیشتر قوت گرفت که نیروهای عراقی توانستند عملیات رزمندگان (موسوم به عملیات شهید چمران) را که در ۳ / ۵ / ۱۳۶۰ در جاده ماهشهر - آبادان با

ص: ۲۳

۱- ۱۱. همان.

۲- ۱۰. خبرگزاری پاریس، «نشریه ی گزارش های ویژه»، ۲۲ / ۶ / ۱۳۶۰، ص ۷ و ۸.

۳- ۱۱. همان.

هدف شکستن حلقه محاصره آبادان به اجرا درآمد، سرکوب کنند.

با این همه دشمن در یک غفلت استراتژیک به سر می برد. غفلتی که ناشی از عدم درک دشمن از خردورزی جوهری رزمندگان و فرماندهان و مؤانست بی بدیل آنان با یکدیگر بود و همین توانسته بود به رغم نگرانی آنان از اوضاع داخلی، مدیریت عملیات را بسیار توانمند کرده و در پیروزی عملیات های نیروهای انقلابی نقش بارزی ایفا کند. این ویژگی نه تنها برای دشمن ناشناخته بود، بلکه در اردوی خودی نیز تئوریزه نشده بود و برای بسیاری ملموس نبود زیرا واقعیتی بود که با انقلاب اسلامی به وجود آمده بود. این تلفیق خردورزی و روحیه شهادت طلبی نیروهایی که مرگ را به بازی گرفته و عبور از هر مانعی را ممکن ساخته بودند، عملاً سبب شده بود تا آوازه ی شکست ناپذیری دشمن شکسته شود. اگر چه از جنبه ی ظاهری و معادلات نظامی و ابعاد فیزیکی آن دشمن در برتری نظامی قرار داشت و رزمندگان از این بعد در استضعاف کامل بودند، اما قدرت ناشی از دو پدیده به ظاهر متضاد و ناهمخوان «حماسه و عرفان» که بر خرد و معنویت استوار بود، چنان قدرتی را برای رزمندگان به ارمغان آورده بود که تحول در سازمان دهی نیروها و افزایش قدرت رزمی واحدهای عملیاتی برای قبول مسئولیت های بزرگ تر در عرصه نبرد را مهیا کرد.

چگونگی انتخاب منطقه عملیات

رژیم عراق بعد از اشتغال خرمشهر، محاصره آبادان را نیز برگ برنده ای در دست خود تلقی می کرد و صدام گاه و بی گاه ادعا می کرد که هر موقع لازم بداند آبادان را هم تسخیر خواهد کرد. لذا محاصره ی آبادان از آغاز تهدیدی بالقوه و جدی برای آبادان به شمار می رفت. پس از ناکامی عملیات هایی که با فرماندهی بنی صدر برای شکست محاصره آبادان صورت گرفت با توجه به اهمیت و ارزش منطقه، موقعیت نیروهای خودی و وضعیت زمین و نحوه ی استقرار دشمن، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی از فروردین ۱۳۶۰ طرح ریزی عملیات در این منطقه را به طور جدی آغاز

کرد به خصوص که امام خمینی نظر صریح خود را مبنی بر ضرورت شکستن حصر آبادان اعلام کرده بود. به هر حال، پس از یک ماه، مراحل طرح ریزی و سپس پیگیری تصویب عملیات با ترکیب برادران محسن رضایی، رحیم صفوی، حسن باقری، غلامعلی رشید و سرهنگ صیاد شیرازی (۱) به شکل جدی تری ادامه یافت. همچنین، پس از ملاقات سرهنگ صیاد شیرازی با رئیس وقت شورای عالی دفاع (آیت الله خامنه ای) و اخذ تدبیر از ایشان، قرار شد این عملیات به صورت مشترک با نیروهای ارتش انجام شود. در این میان، برادران رحیم صفوی، غلامعلی رشید و حسن باقری نخستین طرح پیشنهادی منسجم و کامل عملیات را در اوایل خرداد ۱۳۶۰ برای بنی صدر تشریح کردند. (۲) نماینده سپاه نیز طرح را در جلسه ای که نماینده حضرت امام، آقای هاشمی، فرمانده وقت نیروی زمینی ارتش و سایر اعضای شورای عالی دفاع حضور داشتند، ارائه کرد که مورد تصویب قرار گرفت. در این حال، فرمانده وقت نیروی زمینی ارتش با توجه به اینکه لشکر ۷۷ خراسان مسئولیت این منطقه را بر عهده داشت، گفت: «لشکر ۷۷ باید این طرح را قبول کند»؛ (۳) در پی این تصمیم و با تلاش ها و اقداماتی که صورت گرفت، سرانجام لشکر ۷۷ طرح را پذیرفت و برای شرکت در اجرای آن متقاعد شد.

در اواخر خرداد ۱۳۶۰ جلسه دیگری با شرکت جانشین رئیس ستاد مشترک ارتش، فرمانده نیروی زمینی، فرماندهان لشکری ۷۷، ۲۱، ۱۶ و ۹۲ ارتش و فرمانده سپاه پاسداران خوزستان و با حضور حجت الاسلام اشراقی نماینده حضرت امام و دکتر چمران در دفتر فرماندهی لشکر ۹۲ زرهی اهواز تشکیل و درباره چگونگی ادامه نبرد بحث شد. در این جلسه فرمانده نیروی زمینی ارتش بر پایه طرح جدید سپاه، بر شکستن

ص: ۲۵

۱- ۱۲. سرهنگ علی صیاد شیرازی (شهید) در آن زمان پس از درگیری با بنی صدر، از ارتش اخراج شده و به نیروهای سپاه پیوسته بود.

۲- ۱۳. در ۵ خرداد ۱۳۶۰ برادران رحیم صفوی و حسن باقری (شهید) برای توضیح طرح سپاه با بنی صدر ملاقات کردند. [سند شماره ۴۰۲ / د، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، دفتر ثبت جنگ (یادداشت روزانه شهید حسن باقری)، ۲۶ / ۱۲ / ۱۳۶۰ - ۶۰ / ۱ / ۱].

۳- ۱۴. مصاحبه اختصاصی با سردار رحیم صفوی.

محاصره آبادان تأکید داشت حال آن که جانشین رئیس ستاد مشترک ارتش بر حمله به بستان به عنوان تقدم نخست، پافشاری می کرد. بدین ترتیب، توافق لازم به دست نیامد، (۱) ولی سپاه به تلاش های خود ادامه داد، چنان که در ۹ تیر ۱۳۶۰ - یعنی ده روز پس از جلسه بررسی طرح های یاد شده - فرمانده سپاه پاسداران خوزستان طرحی را ارائه کرد که مربوط به عملیات آفندی قاطع در منطقه ماهشهر و آبادان بود. این طرح قابل اجرا تشخیص داده شد، اما به سبب مشکلاتی که وجود داشت، اجرای آن تا شهریور ۱۳۶۰ مسکوت ماند. (۲).

در این باره آقای هاشمی رفسنجانی در یادداشت های خود نوشته است:

«در جلسه شورای عالی دفاع در ستاد مشترک ارتش، تیمسار فلاحی می گوید: آقای ظهیرنژاد فرمانده نیروی زمینی معتقد به حرکت ارتش نیست و بهتر می داند که وضع کنونی محفوظ بماند و نامه ای از سرهنگ یعقوب حبشی از افسران ستاد نیروی زمینی خواند که ارتش را در وضع کنونی قادر به اخراج ارتش عراق نمی داند.» (۳).

این وضع در حالی است که برخی از نیروهای انقلابی ارتش خواهان تغییرات اساسی در کادر فرماندهی نیرو در ارتش بودند. به هر صورت، از اوایل شهریور ۱۳۶۰ بار دیگر مقدمات اجرای عملیات فراهم و طرح به واحدها و قرارگاه ها ابلاغ شد.

موقعیت منطقه

منطقه عملیات ثامن الائمه (ع) در شرق رودخانه کارون و در حد فاصل شمال شهر آبادان و جنوب منطقه دارخوین قرار داشت و شامل سرپلی به وسعت حدود ۱۳۰ کیلومتر مربع می شد که در اشغال نیروهای عراقی بود. عوارض مصنوعی منطقه نیز بیشتر شامل مواضع و استحکامات دشمن نظیر خاکریزهای متعدد، مواضع تانک، سنگرهای اجتماعی و انفرادی می شدند. با توجه به اهمیت دو پل قصبه و حفار برای

ص: ۲۶

۱- ۱۵. سازمان عقیدتی - سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران، نقش ارتش در ۸ سال دفاع مقدس، جلد سوم، اشغال خرمشهر و شکستن حصر آبادان (تهران: بهار ۱۳۷۳)، صص ۲۴۸ و ۲۴۹.

۲- ۱۶. همان، ص ۲۵۰.

۳- ۱۷. اکبر هاشمی رفسنجانی، عبور از بحران، دفتر انتشارات معارف انقلاب، ۱۳۷۸، ص ۱۹۶.

دشمن که به منزله معبر و محل اتصال عقبه های او در شرق کارون به شمار می رفت، مواضع و استحکامات فراوان و نیروی رزمی بسیاری در این دو محور مستقر بودند.

وضعیت دشمن

دشمن برای استقرار در منطقه سرپل، واقع در شرق رودخانه کارون، دچار تناقض بود؛ از یک سو به دلیل اهمیت منطقه و ضرورت حفظ آن می بایست از نیروی بسیاری استفاده می کرد و از سوی دیگر، با توجه به محدودیت عقبه خود، تجمع این میزان نیرو برایش ناممکن بود. در عین حال، شناخت عراقی ها از توان نیروهای خودی در عقب راندن دشمن - به ویژه پس از ناکامی ارتش در عملیات های ۳ آبان ۱۳۵۹ و ۲۰ دی ۱۳۵۹ - آنها را مطمئن کرده بود که مورد تعرض جدی قرار نخواهند گرفت. استعداد و آرایش یگان های دشمن در این منطقه برابر اسناد به دست آمده از تیپ ۸ مکانیزه ارتش عراق در ۲۶ مرداد ۱۳۶۰ عبارت بودند از:

۱- تیپ ۸ مکانیزه از لشکر ۳ زرهی که با سه گردان مکانیزه و یک گردان تانک در شمال سرپل و جنوب سلمانیه مواضع پدافندی را اشغال و تحکیم کرده بود.

۲- تیپ ۶ زرهی از لشکر ۳ زرهی که با سه گردان تانک و یک گردان مکانیزه در قسمت مرکزی و شرقی سرپل، در شمال جاده ماهشهر - آبادان مستقر بود.

۳- تیپ ۴۴ پیاده از لشکر ۱۱ پیاده، که با یک گردان، تحت امر لشکر ۳ زرهی در قسمت جنوبی منطقه سرپل و جنوب جاده ماهشهر - آبادان پدافند می کرد. (۱).

۴- تیپ ۱۲ زرهی از لشکر ۳ در غرب کارون در احتیاط قرار داشت و گردان های تانک الطارق و سیف سعد و چند گردان جیش الشعبی، گردان پیاده از تیپ ۴۴ و گردان ۱ از تیپ ۳۳ نیروی مخصوص نیز در منطقه شرق کارون استقرار داشتند.

ص: ۲۷

۵- استعداد دشمن در این منطقه برابر یک لشکر تقویت شده بود، ضمن اینکه فرمانده سپاه سوم عراق می توانست از احتیاط لشکرهای ۵ مکانیزه و ۹ زرهی که در جنوب غربی اهواز و سوسنگرد مستقر بودند، برای تقویت لشکر ۳ زرهی استفاده کند.

برابر شواهد و اسناد موجود، در پی گسترش حملات رزمندگان اسلام به سرپل اشغالی در نیمه اول سال ۱۳۶۰، دشمن دچار اضطراب شده و احتمال حمله نیروهای خودی را پیش بینی می کرد. با این حال، عراقی ها همچنان به استقرار در مناطق اشغالی اصرار داشتند و این امر بدین دلیل بود که آنها تصور می کردند که نیروهای اسلام از اجرای عملیاتی دقیق و برنامه ریزی شده در سطحی گسترده ناتوان هستند. (۱) در واقع، فرماندهی عراق احتمال تدارک حمله از محور شرق رودخانه را پیش بینی می کرد اما به هیچ وجه تصور نمی کرد این حمله، گسترده و همه جانبه باشد. (۲).

همچنین، دشمن پیش بینی می کرد که در صورت حمله قوای خودی، محور اصلی هجوم منطقه استقرار تیپ ۸ مکانیزه در سلمانیه با پیشروی به سمت پل های قصبه و حفار خواهد بود، لذا برای تقویت این محور، اقداماتی به عمل آورد.

طرح عملیات

اهداف و مأموریت

هدف اصلی عملیات، انهدام نیروهای دشمن در شرق رودخانه کارون و تصرف و تأمین منطقه بود. در طرح اولیه سپاه آمده بود:

«سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مستقر در آبادان و دارخوین و ماهشهر مأموریت دارند تا با هماهنگی و همکاری کامل لشکر ۷۷ پیاده خراسان در ساعت (س) روز (ر) از محور فیاضیه و دارخوین به طور گسترده و از سه محور ایستگاه ۱۲ و ایستگاه ۷ و جاده ماهشهر - آبادان تک نمایند و نیروهای دشمن را که از کناره کارون تا جاده ماهشهر - آبادان گسترش دارند، به طور کامل محاصره و بعد از انهدام دشمن، در

ص: ۲۸

۱ - ۱۹. سند مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، جزوه «تحلیل نبردهای بین ایران اسلامی و بعثیان عراق»، نوشته ی اسرای عراقی، ص ۵۶.

۲ - ۲۰. مأخذ ۱۰، صص ۲۵۴-۲۵۳.

منطقه متصرفه پدافند نمایند.» (۱).

فرماندهان نظامی امیدوار بودند با اجرای عملیات ثامن الائمه (ع) تهدید دشمن برای تصرف آبادان - که عراق آن را به صورت اهرم فشاری علیه ایران در تبلیغات خود مورد استفاده قرار می داد - خنثی شود. همچنین پس از پاک سازی شرق رودخانه کارون، نیروهای خودی از خطوط پدافندی آزاد می شدند و امکان به کارگیری آنها را در مراحل بعدی آزاد سازی مناطق اشغالی، فراهم می گردید.

سازمان رزم

ترکیب نیروهای عمل کننده در این عملیات، شامل ارتش، سپاه، بسیج و نیروهای ژاندارمری چنین بود:

- لشکر ۷۷ شامل سه تیپ و در مجموع ۹ گردان نیروی پیاده.

- سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با ۱۶ گردان نیروی پیاده که از سازمان سه قرارگاه تیبی عمل می کرد. (۲).

- تیپ ۳۷ زرهی شیراز.

- گردان ۲۵۱ تانک از لشکر ۱۶ زرهی.

- گردان ۱۰۷ ژاندارمری.

- گروه رزمی ۲۹۱ تانک.

- جهاد سازندگی، علاوه بر احداث جاده وحدت در فروردین ۱۳۶۰، امور مقدماتی مهندسی عملیات را انجام داد.

پس از حذف بنی صدر برای نخستین بار بود که نیروهای عمل کننده در این حد گسترده با هم ترکیب شده به نحو شایسته ای با یکدیگر همکاری و هماهنگی می کردند، طوری که این اقدام، الگوی مناسبی برای ادامه همکاری ارتش و سپاه در عملیات های دیگر شد. (۳).

طرح مانور

برای اجرای عملیات، چهار محور اصلی طراحی شده بود: دارخوین، فیاضیه، ذوالفقاریه (ایستگاه ۷ و ۱۲) و جاده ماهشهر - آبادان. در این میان محور

ص: ۲۹

۲-۲۲. سرلشکر محسن رضایی، درس های «تجزیه و تحلیل جنگ ایران و عراق»، دانشکده ی فرماندهی و ستاد سپاه، دوره ی عالی جنگ، ۱۳۷۵/۷/۱۲.

۳-۲۳. همان.

دارخوین و محور فیاضیه با هدف تصرف و تأمین پل های حفار و قصبه دارای اهمیت بیشتری بودند، و در صورت برخورد های نیرو های خودی از سرعت عمل، امکان انهدام و اسارت بسیاری از افراد دشمن در این دو محور وجود داشت؛ و همین ضرورت. در آرایش نیروها مؤثر بود، که به این ترتیب مشخص شد:

محور دارخوین - محمدیه: پنج گردان پیاده و یک دسته زرهی از سپاه پاسداران و سه گردان پیاده و یک گردان تانک از ارتش.

محور فیاضیه: پنج گردان پیاده از سپاه پاسداران و سه گردان پیاده و یک گردان تانک از ارتش.

محور ذوالفقاریه: پنج گردان پیاده و گروه خمپاره انداز از سپاه پاسداران و دو گردان پیاده و گردان سوار زرهی از ارتش.

محور جاده ماهشهر - آبادان: یک گردان پیاده و یک گروه خمپاره انداز از سپاه پاسداران و یک گردان از ژاندارمری.

برای پشتیبانی عملیات، سه گردان توپخانه و ۵۰ قبضه سلاح پدافند هوایی در نظر گرفته شده بود. (۱) طرح مانور عملیات، تدبیر عملیات و نیز استعداد نیروی عمل کننده در جلد سوم کتاب ارتش جمهوری اسلامی ایران در هشت سال دفاع مقدس از انتشارات ارتش جمهوری اسلامی ایران به شرح زیر آمده است:

«جزئیات طرح برای اجرای حمله به منطقه سرپل دشمن در شرق کارون چنین بود که تیپ ۲ پیاده که شامل سه گردان پیاده ارتش و چهار گردان پاسدار و یک گردان تانک که یک گروهان اضافی نیز داشت و در خط تماس با دشمن در شمال بهمنشیر دفاع می نمود. از منطقه فیاضیه در شرق کارون و شمال بهمنشیر به مواضع نیروهای متجاوز عراق حمله می کرد و حاشیه شرقی پل حفار را که به وسیله نیروهای عراقی بر روی کارون برقرار شده بود، تصرف پل را کنترل می نمود و نیروهای دشمن را در منطقه عملیاتی مربوطه منهدم می کرد و کرانه شرقی رودخانه کارون را تأمین می نمود. تیپ ۱ پیاده با دو گردان پیاده ارتشی و یک گردان سوار زرهی و شش گردان پاسدار

ص: ۳۰

۱- ۲۴. سند شماره ۶۸۹ / گ، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، گزارش عملیات های بزرگ مقطع سوم (از ثامن الائمه (ع) تا بیت المقدس)، گزارش داوود رنجبر.

ابتدا از مواضع پدافندی یگان های تیپ ۲ پیاده در شمال بهمنشیر و در منطقه ذوالفقاری از خط عبور می کرد و نیروهای دشمن را در جنوب جاده آبادان - ماهشهر منهدم می کرد و سپس حمله را با یک چرخش ملایم از شرق به غرب، به سمت شمال غربی ادامه می داد و نیروهای دشمن را در شمال جاده ماهشهر - آبادان در منطقه مسئولیت خود منهدم می ساخت. ضمناً این تیپ مأموریت داشت، هر گونه عکس العمل شدید دشمن را در محور آبادان - ماهشهر خنثی و جناح شرقی منطقه عملیات را تأمین نماید. تیپ ۳ پیاده که از منطقه گیلان غرب به خوزستان تغییر مکان یافته بود، به صورت احتیاط لشکر بود و مأموریت داشت از مواضع پدافندی گروه رزمی ۲۹۱ تانک در جنوب سلمانیه از خط عبور کند و از شمال به جنوب پیشروی نماید و پل قصبه را بر روی رودخانه کارون که به وسیله نیروهای عراقی برقرار شده بود، تصرف و منطقه مسئولیت خود را از وجود دشمن پاک نماید. این تیپ شامل دو گردان پیاده ارتش، پنج گردان پاسدار و حدود یک گردان تانک بود. ضمناً، سپاه پاسداران نیز حداکثر امکانات آن روز خود را برای عملیات آماده کرد و ۱۵ گردان پاسدار وارد میدان نبرد کرد.» (۱).

در مجموع به نظر می رسید، دشمن به دلیل برخورداری از نیروی احتیاط و به ویژه امکان به کارگیری لشکرهای ۵ مکانیزه و ۹ زرهی تحت امر سپاه سوم، در موضع برتری قرار دارد، لیکن نیروهای خودی با توجه به شناخت دقیق از دشمن، ویژگی برتری عملیاتی، ترکیب جدید سپاه و ارتش - که پیش از این هرگز در این سطوح وجود نداشت - و بهره برداری مناسب از زمین، موقعیت بهتری داشتند. افزون بر این، دشمن به لحاظ درک و باوری که از توان نیروهای خودی داشت، به طور نسبی در غفلت به سر می برد و این عوامل در مجموع می توانست دست یابی به پیروزی را آسان کند.

در این میان، افزایش قابل توجه نیروهای سپاه در مقایسه با عملیات های پیشین و نقش طراحان نظامی سپاه در طرح ریزی و هدایت عملیات، از جمله ویژگی های عملیات ثامن الائمه (ع) و عامل برتری

ص: ۳۱

نیروهای خودی در برابر دشمن بود. در جلد سوم کتاب ارتش جمهوری اسلامی در هشت سال دفاع مقدس در این باره آمده است:

«نکته ای که لازم است روی آن تأکید شود، حضور سپاه پاسداران به صورت فعال و مؤثر و قدرتمند در این عملیات بود... برای عملیات ثامن الائمه (ع)، ۱۵ گردان توسط سپاه آمده شده بود، در نتیجه می توان گفت توان رزمی سپاه پاسداران و نیروهای مردمی در عملیات ثامن الائمه (ع) به ده برابر افزایش یافته بود و یا به عبارت دیگر، با بهره برداری از نیروی عظیم بسیج مردمی توان رزمی نسبی در جبهه بالا رفته بود، و این امر کلید موفقیت نیروهای مسلح ایران در عملیات ثامن الائمه (ع) و عملیات های بعد از آن مانند طریق القدس و فتح المبین و بیت المقدس گردید.» (۱).

بدین ترتیب، عملیات ثامن الائمه (ع) با هدف شکستن محاصره آبادان و انهدام نیروهای دشمن در شرق رودخانه کارون، پس از آماده سازی مقدمات آن آغاز شد.

ص: ۳۲

در ساعت ۱ بامداد ۵ / ۷ / ۱۳۶۰ عملیات شکستن محاصره آبادان با رمز «نصر من الله و فتح قریب» آغاز شد و نیروهای عمل کننده از تمام محورهای مشخص شده به دشمن هجوم بردند.

محور جبهه دارخوین

در این جبهه تیپ ۸ مکانیزه ارتش عراق استقرار داشت؛ آرایش آن به سمت شمال بود و سه خط پدافندی داشت که جلوی خط اول مین ضد تانک و ضد نفر چیده بود. پشت هر یک از خطوط اول تا سوم یک گردان مکانیزه مستقر بود. خط پدافندی خودی را با خط اول عراق حدود ۷ کیلومتر فاصله داشت. پس از اینکه گروه مهندسی ۷ معبر در میدان مین باز کرد، نیروهای تک و ر همزمان به هر سه خط پدافندی دشمن حمله کردند، در حالی که در امتداد نهر شادگان نیز نیروهای دشمن از سمت راست خود هدف حمله قرار گرفته بودند.

مقاومت نیروهای عراقی در حد فاصل کارون و جاده آبادان - اهواز موجب پایداری خط اول دشمن شده بود، اما پیشروی رزمندگان در محور نهر شادگان - که گردان صلاح الدین را شکست داده و تا ساعت ۳:۳۰ بامداد پس از پنج کیلومتر پیاده روی به جاده رسیده بودند - عقبه نیروهای در حال مقاومت دشمن در جنوب محمدیه را به خطر انداخت یعنی در حالی که نیروهای دشمن در خط اول محور محمدیه مقاومت می کردند، خط سوم آنها از پهلو هدف حمله قرار گرفت و عراقی ها به محاصره درآمدند. نیروهای محور شادگان سپس با پیشروی به سمت کارون، تا ساعت ۵ صبح و روشن شدن آسمان، عقبه دشمن را کاملاً بستند طوری که تا ساعت ۶ صبح آخرین خط (خاکریز اول و دوم دشمن در جنوب محمدیه) پاکسازی گردید. در ادامه عملیات، رزمندگان

پس از ۲ تا ۵ / ۲ کیلومتر پیشروی به پل قصبه دست یافتند و در ساعت ۹ صبح در ۸۰۰ متری جنوب پل پدافند کردند و با احتیاط به پل حفار نزدیک شدند، در حالی که پل مزبور همچنان در اختیار دشمن بود و نبرد در جبهه فیاضیه گره خورده بود. ارتش عراق که با سقوط پل قصبه، تنها امیدش به حفظ پل حفار بود، تلاش بسیاری برای تأمین این پل می کرد تا نیروهایش بتوانند عقب نشینی کنند. متقابلاً رزمندگان محور دارخوین با مشاهده عقب نشینی دشمن از طریق پل حفار، به سمت جنوب ادامه مسیر داده و تا بعدازظهر به نزدیکی پل رسیدند در انتظار الحاق با نیروهای محور فیاضیه، به حفظ موقعیت پرداختند. در این حال تانک های گردان المقداد، یعنی آخرین واحد زرهی باقی مانده دشمن در منطقه، با هجوم به رزمندگان اسلام می کوشیدند آنها را از کنار پل عقب بزنند تا بتوانند خود از طریق پل به غرب کارون عقب نشینی کنند.

محور جبهه ماهشهر

ارتش عراق در این عملیات بیشترین اهمیت را برای جبهه دارخوین و جبهه ماهشهر قائل بود، زیرا که در نبردهای گذشته رزمندگان در جبهه دارخوین موفق بودند و در جبهه ماهشهر دو عملیات بزرگ اجرا کردند که گرچه ناموفق بود ولی اهمیت این جبهه را از دید فرماندهان ایران نشان می داد. از سوی دیگر، ارتش عراق به دلیل آسیب پذیری در جبهه جاده ماهشهر، توان خود را به یک گردان مکانیزه و یک گروهان کماندو محدود کرده بود که در زائده جنوب جاده ماهشهر - آبادان پدافند می کردند. البته یگان های احتیاط نزدیک عراق در فاصله نه چندان دور، آماده مقابله با هر حمله بودند. در چنین وضعیتی رزمندگان از چهار محور به خط پدافندی دشمن - که ۵ / ۱ کیلومتر طول داشت - هجوم بردند و ضمن تصرف خط اول، از کنار جاده پیشروی کرده و نیروهای عراقی را به محاصره در آوردند که تعدادی از آنها فرار کردند. رزمندگان، فراریان را تا ۵۰۰ متری شمال جاده تعقیب کردند که بنا به دستور به عقب برگشته و در کنار جاده ماهشهر - آبادان پدافند کردند. صبح روز

دوم رزمندگان با اقدام به پاکسازی منطقه، تانک ها و نفربرهای به جا مانده از دشمن را جمع آوری نمودند.

محور جبهه ذوالفقاری

نیروهای عمل کننده در محور ذوالفقاری ساعت ۱ بامداد نزدیک خاکریز اول دشمن رسیده و آن را تصرف کردند، اما تا ساعت ۵ نتوانستند خاکریز دوم را ساقط کنند. دشمن ابتدا با ۴ تانک شدیداً مقاومت می کرد و سپس با ۱۵ تانک پاتک کرد که این پاتک خنثی شد. رزمندگان در حال پیشروی بودند که از سمت چپ مورد حمله قرار گرفتند. از این زمان به بعد نیروهای این محور با محور فیاضیه هماهنگ شده و به آنها دستور داده شده با هم پیشروی کنند. ساعت ۱۰ خاکریز دوم سقوط کرد و حدود ۱۵۰ تن از نیروهای دشمن خود را تسلیم کردند. حدود ساعت ۱۲ رزمندگان به خاکریز سوم رسیدند و ضمن پیشروی به سمت شمال، حدود ۲۰۰۰ تن از نیروهای سپاه و بسیج تا نزدیک پل حفار رسیده و به نیروهای محور فیاضیه برای تصرف این پل یاری رساندند.

محور جبهه فیاضیه

در جبهه فیاضیه تیپ ۶ تقویت شده از لشکر ۳ زرهی ارتش عراق مستقر بود. عراق در این جبهه و در حد فاصل کارون تا جاده اهواز، سه خط پدافندی داشت که جلوی خط اول را با مین و سیم خاردار مانع گذاری کرده بود و در پشت خاکریزها نیز با حفر کانال های سرپوشیده، خطوط پدافندی اش را استحکام بخشیده بود. در مقابل، رزمندگان جبهه فیاضیه نیز موانع را شناسایی کرده و کانال هایی را حفر کرده بودند که پیشروی نیروها را استتار تا زیر پای دشمن میسر می کرد.

در این جبهه رزمندگان از سه محور وارد عمل شدند. نیروهای محور چپ (حاشیه کارون) پس از تصرف خاکریز اول با مقاومت شدید دشمن مواجه شدند. این در حالی بود که نیروهای محور راست نیز خاکریز اول را تصرف کرده بودند، لیکن نیروهای محور وسط به میدان مین برخورد و

نتوانسته بودند عملیات خود را آغاز نمایند. این نیروها نیز پس از باز کردن معبر در میدان مین، در ساعت ۳:۳۰ بامداد توانستند به خاکریز اول دشمن برسند. در این میان تانک های خودی قادر نبودند به درستی از محورها عبور کرده و نیروهای پیاده را پشتیبانی کنند. لذا تا ساعت ۱۱ صبح غیر از یک گروهان تانک از تیپ ۳۷ زرهی شیراز که حاشیه جاده را تأمین می کرد، دیگر واحدهای زرهی به خط اول دشمن نرسیده بودند. در این محور عراقی ها مقاومت می کردند و تلفات بسیاری به رزمندگان خودی وارد شد زیرا در فیاضیه به صورت جبهه ای و رو در رو به عراقی ها حمله شده بود و چنین وضعیتی به نیروهای در خط عراق اجازه می داد که با بیشترین تسلط، واکنش نشان دهند. از سوی دیگر، سقوط محور فیاضیه به معنای از دست رفتن پل حفار و محاصره شدن نیروهای مقاوم دشمن را دور بزنند. بدین ترتیب نیروهای پیاده و زرهی در امتداد جاده حرکت کرده و خط دفاعی دشمن را شکستند و عراقی ها نیز سریعاً عقب نشینی کردند.

صبح روز دوم برای نابودی باقی مانده نیروهای دشمن که جلوی پل حفار موضع گرفته بودند حمله ای تدارک دیده شد. در ساعت ۱۵ درگیری شدید در این منطقه آغاز شد که تا ساعت ۱۷ ادامه داشت. در این ساعت دشمن مغلوب شد و با به جا گذاشتن بسیاری از تجهیزات خود از طریق پل حفار به غرب کارون عقب نشست. رزمندگان خودی پس از دستیابی به پل آن را منهدم کردند. در ساحل کارون خط پدافندی تشکیل دادند.

نتایج عملیات

با اجرای عملیات ثامن الائمه (ع) منطقه شرق کارون از وجود ارتش عراق پاکسازی شد و آبادان پس از ۳۴۹ روز از محاصره خارج گردید. مهم ترین دستاوردهای این عملیات چنین است:

۱- منطقه شرق کارون به وسعت حدود ۱۳۰ کیلومتر مربع به طور کامل از اشغال ارتش عراق آزاد شد.

۲- شهر آبادان از محاصره خارج و خطر اشغال آن برطرف شد.

۳- دو جاده مهم اهواز - آبادان و ماهشهر - آبادان از تصرف دشمن خارج شد.

۴- تلاش های رژیم عراق برای بهره برداری سیاسی و نظامی از ادامه محاصره آبادان خنثی شد.

۵- بسیاری از نیروها و تجهیزات ارتش عراق مستقر در شرق کارون منهدم شدند.

۶- نیروهای خودی از خطوط پدافندی پراکنده و گسترده در منطقه شرق کارون آزاد شدند و با اتکا به مانع طبیعی مناسب (رود کارون)، با حداقل نیرو و امکانات خط پدافندی تشکیل دادند.

علاوه بر موارد فوق، این عملیات آثار و نتایج مهمی در ارتقاء روحیه رزمندگان و همچنین افزایش تجربه فرماندهان در سازماندهی، طراحی، هدایت و اجرای سلسله عملیات های آزاد سازی داشت.

در این عملیات از ارتش عراق حدود ۱۵۰۰ تن کشته و حدود ۱۸۰۰ تن اسیر شدند و همچنین حدود ۹۰ دستگاه تانک و نفربر، ۱۰۰ خودرو، ۳ هواپیما و یک هلی کوپتر و تجهیزات بسیار دیگری منهدم شد و حدود ۷۴ دستگاه تانک و نفربر، ۴۰ خودرو و تسلیحات و تجهیزات بسیاری به غنیمت رزمندگان اسلام درآمد.

این نتایج حاصل ایستادگی، جانبازی و شهادت رزمندگان از جان گذشته ای بود که در مدت به یک سال از پیشروی دشمن در محورهای مختلف این منطقه و ورود ارتش عراق به جزیره آبادان جلوگیری کردند. در نهایت این موفقیت را به ظهور رساندند.

بازتاب عملیات

اقدام ایران در انتشار اخبار مربوط به عقب راندن عراقی ها از شرق کارون و شکسته شدن محاصره آبادان با توجه به روند تحولات سیاسی - نظامی

در داخل کشور و تجزیه و تحلیل ناظران و کارشناسان خبری از این واقع، به عنوان «انتشار گزارش های ضد و نقیض ایران» ارزیابی می شد. رادیو امریکا یک روز پس از آغاز عملیات، در گزارشی گفت:

«در ایران هم زمان با انتشار گزارش های ضد و نقیض درباره پیروزی بزرگ ایران در جنگ یک ساله آن کشور با عراق، زد و خورد های شدیدی در نقاط مختلف پایتخت صورت گرفت، ولی خبر گزاری رسمی عراق تصرف مجدد آبادان را توسط نیروهای ایرانی تکذیب کرده است.» (۱).

رادیو بی.بی.سی نیز در نخستین واکنش درباره اخبار عملیات، دفاع جمهوری اسلامی را از آبادان طی یک سال گذشته نشان تصمیم ایران برای مقاومت در برابر عراق ارزیابی کرد و حمله سحرگاهی ایران را نخستین تلاش عمده دو طرف جنگ برای پایان دادن به بن بست موجود خواند. در گزارش خبری این رادیو با اشاره به اقدامات منافقین در داخل کشور، به طور تلویحی بر متناقض بودن اوضاع تأکید شده بود:

«نشانه شدن مناقشات سیاسی در داخل ایران نیز از این جا به دست می آید که در زمان وقوع جنگ در آبادان، حامیان و مخالفان دولت هم در تهران به مبادله آتش دست زده اند.» (۲).

در حالی که رادیو امریکا و رادیو لندن همچنان با تردید به پیروزی نظامی ایران می نگریستند، رادیو صوت الجماهیر (بغداد) به نقل از یک سخن گوی صلاحیت دار، اخبار شکست قوای عراق را در شرق رودخانه کارون تأیید کرد و در توجیه آن گفت:

«نیروهای نظامی ما (عراق) طبق برنامه عمومی آن وقت (شروع جنگ)، در شرق کارون حضور یافتند و علی رغم تلاش های دشمن، در طول یک سال کامل در شرق کارون باقی ماندند. واحدهای دلیر ما هر بار چه به طور مستقیم و با ضد حمله، حملات دشمن را دفع می کردند و دشمن در روزهای اخیر آسیب هایی به پل های ما بر روی کارون وارد ساخته و همچنین فعالیت های نظامی علیه ما نموده است و این امر سبب شد تا فرماندهی کل تصمیم خود را دایر بر انتقال دادن

ص: ۳۸

۱-۲۷. خبرگزاری پاریس، «نشریه گزارش های ویژه»، ۷/۷/۱۳۶۰، به نقل از رادیو آمریکا، ۶/۷/۱۳۶۰.

۲-۲۸. همان، به نقل از رادیو بی.بی.سی.

واحدهای مذکور از شرق کارون به غرب کارون اتخاذ کند...» (۱).

پس از اعتراف عراقی ها به پیروزی ایران، رادیو لندن در بررسی نتیجه این پیروزی گفت:

«پیروزی ایران، برای صدام حسین نه تنها یک عقب نشینی نظامی است بلکه یک عقب نشینی سیاسی نیز به حساب می آید.» (۲).

در پی سقوط هواپیمای حامل فرماندهان نظامی که از جبهه عازم تهران بودند، رسانه های خبری دنیا به جای بررسی پیروزی نظامی ایران، سقوط هواپیما را محور گزارش های خبری قرار دادند. همچنین، با به شهادت حجت الاسلام هاشمی نژاد به دست منافقین در مشهد و پاره ای از حوادث دیگر از جمله تظاهرات مسلحانه گروهک ها در تهران، بار دیگر رخدادهای ناشی از درگیری های سیاسی داخل کشور مورد توجه رسانه های خارجی قرار گرفت. (۳).

ادامه رخدادهای سیاسی - امنیتی در داخل کشور و بازتاب آن در رسانه های خبری سبب شد تا بن بست در جنگ مجدداً مورد تأکید ناظران سیاسی قرار گیرد، چنان که نشریه ژاپن تایمز، پس از بررسی وضعیت سیاسی - نظامی ایران نوشت:

«در خاورمیانه اعتقاد راسخی وجود دارد که جنگ پایان نخواهد یافت مگر آن که تغییرات عمده ای در دولت ایران یا عراق و یا هر دو صورت گیرد. بدون شک صدام از وجود جنگ داخلی بین چاپ گرایان و انقلابیون اسلامی در ایران خرسند است. به نظر می رسد این مسئله به اضافه رکود اقتصادی، رژیم خمینی را محکوم به فنا کند. به هر حال، آقای خمینی ضربه های پیاپی را پشت سر گذاشته است. جنگ با عراق یکی از عوامل ایجاد وحدت در ایران است... جنگ به بن بست کشانده شده ی ایران و عراق دیگر نگرانی هایی در منطقه خاورمیانه و به طور کلی در جهان به وجود نمی آورد، اما این درگیری هنوز توان ایجاد بحران جدیدی را دارد و نمی توان آن را نادیده گرفت، یا به دست فراموشی سپرد.» (۴).

نکته مهمی که در تمام گزارش ها و تحلیل های خبری، مشاهده

ص: ۳۹

۱- ۲۹. مأخذ ۲۲، بخش عربی رادیو صوت الجماهير، ۶ / ۷ / ۱۳۶۰.

۲- ۳۰. خبرگزاری پاریس، «گزارش های ویژه»، ۸ / ۷ / ۱۳۶۰ رادیو لندن، ۷ / ۷ / ۱۳۶۰.

۳- ۳۱. سند شماره ۷۴۰۵ / گ، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، جزوه «امام خمینی و اوضاع سیاسی - اجتماعی عملیات ثامن الائمه (ع)»، (خرداد تا مهر ۱۳۶۰) نوشته محسن محمدی معین.

۴- ۳۲. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، «بررسی مطبوعات جهان»، شماره ۳۰ / ۷ / ۹۹، ۱۳۶۰، به نقل از ژاپن تایمز، اکتبر ۱۹۸۱.

می شد ارائه وضعیت دوگانه از ایران بود؛ رسانه های خبری جهان به موازات اخبار مناقشات سیاسی، خبر پیروزی نظامی ایران را نیز مشاهده می کردند. به نظر می رسد، برای ناظران خارجی پیروی ایران در این عملیات پذیرفتنی نبود، به همین دلیل با وجود تأکید بر ارزش پیروزی نظامی ایران و شکست سیاسی - نظامی عراق، همچنان، اوضاع کلی جنگ به عنوان یک بن بست ارزیابی می شد که تنها، تحولات سیاسی و جابه جایی قدرت در یکی یا هر دو کشور می توانست آن را برطرف کند. به بیان دیگر، گرچه شکسته شدن حصر آبادان - با وجود ناباوری های اولیه - مورد پذیرش محافل سیاسی و نظامی دنیا قرار گرفت، ولی این پیروزی به این معنا نبود که روند جدیدی در جنگ آغاز شده و اوضاع به سود ایران تغییر کرده است.

بعدها، یکی از کارشناسان امریکایی مسائل نظامی در مورد بازتاب عملیات ثامن الائمه (ع)، بر این نکته تأکید کرد که پیشنهاد آتش بس یک ماهه عراق در ماه نوامبر (آبان)، متأثر از پیروزی ایران در آبادان در ماه اکتبر (مهر) بود. وی درباره اهمیت این پیروزی در کتاب خود نوشت:

«پیروزی ایران در جبهه آبادان این حقیقت را آشکار کرد که برتری در قدرت زرهی و هوایی می تواند بی معنا باشد. علاوه بر این، پیروزی در آبادان هشدار برای غرب بود حتی اگر نیروهای غربی که احتمالاً کارآمدتر از نیروهای عراقی در استفاده از قدرت هوایی و سلاح های سنگین بوده باشند، در مقابله با نیروهای ایران باز هم با مشکلی که عراق گریبانگیر آن بود، مواجه می شدند، خصوصاً این که دولت های غربی از لحاظ سیاسی آمادگی پذیرش تلفات سنگین در یک جنگ کم شدت را ندارند.» (۱)

کردمن کارشناس امریکایی امور نظامی، ماهیت شکل گیری نوع جدیدی از جنگ را مورد توجه قرار می دهد که شکست حصر آبادان نقطه آغاز تحقق آن بود. وی سپس می نویسد: «هنوز مشخص نشده است که ایرانیان چگونه به این پیروزی دست یافتند.» (۲)

ص: ۴۰

۱- ۳۳. آنتونی کردمن و آبراهام واگنر. درس هایی از جنگ مدرن، جلد دوم: جنگ ایران و عراق، ترجمه حسین یکتا، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ص ۱۴۶ (منتشر نشده).

۲- ۳۴. همان.

پیروزی در عملیات ثامن الائمه (ع) که برجسته ترین تحول نظامی در آغاز سال دوم جنگ بود، زمینه تبیین استراتژی جنگ را با هدف آزاد سازی مناطق اشغالی، فراهم کرد. در این حال، تحولات سیاسی که بر روند تحولات نظامی اثر داشت، خود نیز از این تحولات متأثر بود.

امام خمینی با شناخت خود از روند تحولات، چند حرکت را به موازات هم اداره و هدایت کردند. امام، انتخاب ریاست جمهوری را به عنوان یک امر حیاتی برای جمهوری اسلامی ارزیابی کرده و حضور مردم را در صحنه ضروری و تعیین کننده خواند. ایشان در دیدار با فرماندهان نظامی - پس از سقوط هواپیمای فرماندهان نظامی - فرمودند:

«به انتخابات نظر کنید که ایران پایدار خواهد ماند... وقتی می توانند کودتا یا حمله کنند که ملت در صحنه نباشد، ولی وقتی ملت در صحنه بود، چه کاری از آنان ساخته است و در این جنگ فهمیده شد که ملت بی طرف نیست. ملت و ارتش ما قوی است و به خوبی مملکت را می تواند حفظ کند.» (۱).

امام خمینی در ۱۷ مهر ۱۳۶۰، ده روز پس از عملیات ثامن الائمه (ع) و سقوط هواپیمای فرماندهان نظامی، در حکم تنفیذ ریاست جمهوری آیت الله خامنه ای فرمودند:

«شرکت بی سابقه مردم کشور امید بدخواهان را مبدل به یأس و طمع آزمندان را برای همیشه برید.» (۲).

امام در جای دیگر از این حکم فرمودند:

«شرکت عمومی ملت شجاع و متعهد در انتخابات و پیروزی های پی در پی قوای مسلح در جنوب و غرب و حضور مداوم ملت در سرتاسر کشور... کاخ های تخیلی آنان را فرو ریخت.» (۳).

امام، حضور گسترده و سرنوشت ساز مردم را در انتخابات ریاست جمهوری به مثابه گذار از مرحله بی ثباتی حاصله از مناقشات سیاسی به مرحله جدید ارزیابی کردند. ایشان در پاسخ به تلگرام فرماندهان در مورد

ص: ۴۱

۱ - ۳۵. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، صحیفه نور: مجموعه رهنمودهای امام خمینی، جلد ۱۵ (تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی)، ص ۱۶۹.

۲ - ۳۶. همان، ص ۱۷۹.

۳ - ۳۷. همان.

پیروزی در عملیات ثامن الائمه (ع)، پیامی صادر فرمودند که در واقع چارچوب و خط مشی قوای نظامی را مشخص کرد؛ امام اظهار امیدواری کردند:

«آخرین پیروزمندی را که بیرون راندن نیروهای متجاوز کافر از سرزمین های میهن ما است، ملت شریف به زودی مشاهده کند.» (۱).

با تبیین استراتژی جنگ، تأثیرات ناشی از تحولات سیاسی - نظامی به تدریج در حوزه نظامی نمایان شد؛ از یک سو، با افزایش حضور نیروهای مردمی، سپاه تلاش های جدیدی را برای گسترش سازمان رزم انجام داد و از سوی دیگر، نیروهای ارتش و سپاه استراتژی آزادسازی مناطق اشغالی را طرح ریزی کردند. سردار محسن رضایی در این زمینه می گوید:

«دو کار اساسی انجام شد، یکی در عملیات و یکی در سازمان دهی. در عملیات، طرح ریزی سلسله وار صورت گرفت، یعنی در حقیقت استراتژی نظامی شکل گرفت، دوم در سازمان دهی، سپاه رفت به دنبال اینکه یک سازمان رزم برای خودش فراهم کند. این دو از اولین تحولات پس از عملیات ثامن الائمه (ع) است.» (۲).

سردار غلامعلی رشید نیز درباره ی سازمان رزم سپاه و اقداماتی که انجام شد می گوید:

«سال دوم جنگ را سال رشد و تثبیت سپاه نام گذاری کردیم. بعد از عملیات ثامن الائمه (ع)، کلاهدوز شهید شد. آقا رحیم رفت تهران که مسئول طرح عملیات بشود، من هم به حکم فرمانده کل سپاه مسئول عملیات جنوب شدم... یادم هست که با شهید باقری نشسته بودیم به فکر تشکیل تیپ افتادیم و اینکه بعد از این، برای انجام عملیات بعدی (طریق القدس) ما نیروی زیادی نیاز داریم و باید تیپ درست کنیم.» (۳).

سپاه پاسداران با اتخاذ این اصل که نیروهای عمل کننده سپاه در هر عملیات نسبت به عملیات قبلی، باید دو برابر شود، سازمان مناسبی طرح ریزی کرد. در عملیات ثامن الائمه (ع) نیروهای سپاه با سازمان گردان

ص: ۴۲

۱- ۳۸. همان، ص ۱۶۵.

۲- ۳۹. مأخذ ۱۷.

۳- ۴۰. غلامعلی رشید، «شرایط و ضرورت های تولد، رشد، تثبیت و گسترش سپاه در جنگ»، مجله سیاست دفاعی (پژوهشکده ی علوم دفاعی دانشگاه امام حسین)، شماره ۱۹، تابستان ۱۳۷۶، ص ۱۴.

وارد عمل شدند و مفهوم تیپ پس از این عملیات شکل گرفت. (۱).

بر اساس تأکید سپاه در سازمان رزم، بر نیروی انسانی، تیپ های جدید شکل گرفت. درباره تشکیل تیپ ها و نام گذاری آنها، سردار رشید می گوید:

«بیشتر اعداد ما برای نام گذاری مایل به اعداد تیپ های عراقی بودند تا ارتش خودمان. ارتش خودمان شماره های ۹۲، ۸۱، ۶۴ و کلا اعداد بالاتر از ۴۰، ۳۰ را استفاده کرده اند ولی عراقی ها ۱ و ۲ تا ۱۲؛ ما آمدم بین اینها را انتخاب کردیم و حداکثر را ۴۱ گذاشتیم، اول که حکم دادیم تیپ ۱۴، ۲۵، ۸ تشکیل شد.» (۲).

بدین ترتیب، گسترش سازمان رزم سپاه و ارتقاء آن از گردان به تیپ بر توان نظامی ایران افزود و این مسئله نقش مؤثری در تبیین استراتژی جنگ و طرح ریزی سلسله عملیات های بعدی داشت.

در تبیین استراتژی جدید جنگ، دو تجربه ارزشمند که فرا روی نیروهای سپاه قرار گرفته بود، نقش داشت: نخست، تشکیل ستاد عملیات جنوب و طرح ریزی عملیات محدود و دومی، تجربه ی طرح ریزی عملیات ثامن الائمه (ع) و تلاش برای تصویب آن در شورای عالی دفاع و سپس هماهنگی با برادران ارتش و اجرای آن با ترکیب مشترک بود. در مرحله جدید، با توجه به تجارب به دست آمده و در پی تلاش برای تعیین هویت سپاه در طرح ریزی عملیات و مشخص کردن جایگاه و نقش آن، اقدامات جدیدی برابر تدبیر فرماندهی سپاه انجام گرفت. برادر محسن رضایی در توضیح این اقدامات می گوید:

«ما بچه های سپاه را کاملاً جدا کردیم و گفتیم شما یک تیمی بشوید، طراحی عملیات بکنید و برادران ارتش هم یک تیم درست کنند و به صورت جداگانه، طراحی عملیات کنند، ولی بعد، در جلسه مشترک نظرمان را بگوییم، آنها هم نظرشان را بگویند. علت این تفکیک به خاطر این بود که می خواستیم به سپاه شکل بدهیم. یک سازمان درست کنیم. اینکه همین طوری بنشینیم در جلسات و معلوم نباشد کی چه می گوید، این یعنی اینکه هیچ وقت سپاه راه نیفتد و سازمان رزم

ص: ۴۳

۱- ۴۱. مأخذ ۱۷.

۲- ۴۲. مأخذ ۳۵.

سپاه شکل نگیرد. بنابراین، اولین تفکیک را ما قبل از عملیات طریق القدس انجام دادیم و گفتیم سپاه با هویت سپاهی گری باید طرح ریزی کند و ارتش هم با هویت ارتشی گری طرح ریزی کند. برادرمان صیاد خیلی مخالف بود، ولی ما محکم گرفتیم و گفتیم نه.» (۱).

گرچه آثار و نتایج این تصمیم در همان هنگام آشکار شد، ولی با گذشت زمان و به ویژه پس از تکامل اندیشه دفاعی سپاه و ارتش این نیرو در طرح ریزی عملیات های خیر، بدر، والفجر، کربلای ۵ و... ارزش این اقدام روشن تر شد. در واقع، اگر منشأ تحول در جنگ - پس از بن بست نظامی حاصله از ناکامی تفکر کلاسیک و سنتی - حضور نیروهای انقلابی و مردمی در جنگ و تبیین استراتژی جدید بود، بنابراین، در تداوم آزادسازی مناطق اشغالی نیز بی گمان، تحول جدید باید روند تکاملی خود را طی می کرد و این امر میسر نبود مگر با آنچه فرمانده سپاه در تفکیک طرح ریزی عملیات ها انجام داد.

با تشکیل تیم جدید برای طرح ریزی عملیات، نیروهای سپاه همچنان در پایگاه منتظران شهادت (پادگان گلف اهواز) به تلاش های خود ادامه دادند. سردار رضایی در مورد این جلسات می گوید:

«جلسه ای در پایگاه منتظران شهادت - گلف سابق - گذاشته شد و با برادران صحبت کردیم که این طور درست نیست که ما می آییم برای یک عملیات این جا می نشینیم، ما باید یک سلسله عملیات هایی را طرح ریزی کنیم.» (۲).

دو اصل برای طرح ریزی در مرحله جدید در نظر گرفته شد: اول اینکه عملیات ها مسلسل وار و پشت سر هم انجام شود و وقفه آن کوتاه باشد. دوم، در هر عملیاتی که صورت می گیرد دو تا سه برابر عملیات قبلی توان رزمی وارد صحنه شود. (۳).

سردار رضایی همچنین در مورد نتیجه این تلاش ها و طرح ریزی سلسله عملیات های دوازده گانه ی کربلا می گوید:

«بعد از عملیات ثامن الائمه (ع) ما وارد دوران جدید و یک استراتژی جدید شدیم که قرار شد در این مرحله ۱۲ عملیات شامل کربلای ۱

ص: ۴۴

۱- ۴۳. مأخذ ۱۷.

۲- ۴۴. مأخذ ۱۷.

۳- ۴۵. مأخذ ۱۷.

تا ۱۲ طرح ریزی شود. این ۱۲ عملیات اولین عملیات های منظمی بودند که از یک جایی شروع می شد و به یک جایی ختم می شد و پشت سر هم انجام می گرفت. مشخص بود هر عملیات کجا صورت می گیرد، حتی اسم گذاری هم شده بود.» (۱).

اهداف مورد نظر در استراتژی جدید که بر پایه ترکیب و هماهنگی ارتش و سپاه تدوین شده بود، عبارت بودند از:

الف) انهدام نیرو و امکانات دشمن را برای کاهش توان نظامی عراق.

ب) آزاد سازی نیروهای خودی از خطوط پدافندی و تمرکز قوا بر اجرای عملیات در سایر مناطق اشغالی.

ج) آمادگی برای حمله نهایی و تعیین کننده به دشمن.

در واقع، با تداوم تهاجمات پی در پی به دشمن و انهدام نیرو و امکانات آن، مقدمات آزادسازی مناطق اشغالی فراهم می شد و در این صورت با آزادسازی نیروهای خودی که در خطوط پدافندی در برابر عراق قرار داشتند، مقدمات وارد ساختن ضربه نهایی به دشمن به منظور تأمین حقوق جمهوری اسلامی ایران، فراهم می شد. بر همین اساس، قرار شد ۱۲ طرح تحت عنوان کربلای ۱ تا ۱۲ تهیه و برای تصویب نهایی به شورای عالی دفاع ارائه شود (۲) که تنها ۵ تا ۶ طرح آماده شد. در واقع، کلیه تحرکاتی که پس از این زمان انجام گرفت، در چارچوب استراتژی جدید و بر پایه طرح های ارائه شده بود.

ص: ۴۵

۱- ۴۶. سرلشکر محسن رضایی، سخنرانی درباره ی «استراتژی دفاع مقدس»، ۷/۷/۱۳۶۰.

۲- ۴۷. دفتر سیاسی سپاه پاسداران، گذری بر ۲ سال جنگ، (سپاه پاسداران، ۱۳۶۱)، ص ۱۱۴.

بسم الله الرحمن الرحيم

تیمسار سرتیپ فلاحی، تیمسار ظهیرنژاد، و جناب آقای محسن رضایی - ایدهم الله تعالی.

تلگراف شما در خصوص فتح بزرگ که خداوند تعالی نصیب ارتش، نیروی هوایی و هوانیروز، سپاه پاسداران، بسیج، ژاندارمری، فدائیان اسلام، و سایر نیروهای مردمی فرموده و محاصره آبادان به طور کامل شکسته شده است و اصل گردید. (۱) اینجانب این پیروزی بزرگ را به فرماندهان تمامی نیروهای مسلح و به سربازان ارجمند و سپاهیان نیرومند تبریک می گویم. و امید است این سرافرازی ها را که برای اسلام و میهن فراهم می کنند منظور نظر مبارک ولی الله الاعظم، بقیه الله - ارواحنا له الفداء - باشد. و آخرین پیروزمندی را که بیرون راندن نیروهای متجاوز کافر از سرزمین های میهنمان است، ملت شریف به زودی مشاهده کند. اینجانب به اسم ملت بزرگ ایران از رزمندگان دلیر ارتش و سپاه و دیگر قوای مسلح - ایدهم الله تعالی - تقدیر و تشکر می کنم. از خداوند متعال توفیق، نصرت و عظمت اسلام و مسلمین و به خصوص نیروهای مسلح اسلامی را خواستار است.

و السلام علیکم.

روح الله الموسوی الخمینی

۵ مهر ۱۳۶۰.

ص: ۴۶

۱- ۴۸. متن تلگراف فرماندهان عملیات ثامن الائمه (ع) به امام خمینی: بسم الله الرحمن الرحيم، محضر مبارک حضرت امام خمینی رهبر کبیر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران و فرمانده کل قوا، در اجرای فرمان آن امام امت، دایر بر شکستن محاصره آبادان و انهدام نیروهای متجاوز در شرق رود کارون و بر اساس طرح پیشنهادی نیروی زمینی و سپاه در شورای عالی دفاع که در حضور جنابعالی ارائه و مورد تصویب قرار گرفت، در سحرگاه روز پنجم مهرماه با شرکت لشکر ۷۷ تقویت شده ی خراسان و سپاهیان پاسدار انقلاب و نیروی هوایی و هوانیروز و ژاندارمری و فدائیان اسلام و سایر نیروهای مردمی، اجرا و ظرف چند ساعت با اجرای یک مانور ماهرانه نیرویی از دشمن متجاوز عراق به استعداد یک لشکر تقویت شده اسیر و مجروح و منهدم و متواری گردید و شمال آبادان و شرق رود کارون باز پس گرفته شد و به طور کلی محاصره ی آبادان شکسته شد. ارتش جمهوری اسلامی ایران و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی این پیروزی را مرهون لطف خداوند و رهنمودهای امام امت می دانند و این پیروزی را به امام امت و ملت ایران تبریک عرض می کنند. جانشین رئیس ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران، سرتیپ فلاحی؛ فرمانده نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران، سرتیپ قاسم علی ظهیرنژاد؛ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، محسن رضایی.

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریان‌های اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می‌نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

